

अनुसूची – १

आरुघाट गाउँपालिका टोल विकास संस्थाको विधानको नमूना

प्रस्तावना:

स्थानीय रुपमा उपलब्ध श्रम, सीप र साधन तथा अवसरहरूलाई अधिकतम परिचालन गर्दै गाउँको सामाजिक तथा आर्थिक व्यवस्थालाई एकअर्काको परिपुरकको रुपमा विकसित गरी विकसित गरी गरिबी न्यूनीकरणका प्रयासमा ठोस योगदान, सहभागितामुलक योजना तर्जुमा गर्ने तथा आफ्नो टोलको समग्र विकास गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न यो आरुघाट गाउँपालिका टोल विकास संस्थाको स्थापना गरी संचालन गर्न वान्छनिय भएकोले यो विधान बनाईएको छ ।

१. प्रारम्भिक

संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

- क. यो विधान .....टोल विकास संस्थाको विधान हुनेछ ।
- ख. यो संस्थाको नाम ..... हुनेछ ।
- ग. यो विधान ..... टोल विकास संस्थाको साधारण सभाबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।
- घ. यस संस्थाको कार्यालय ..... मा हुनेछ ।
- ङ. यस संस्थाको सिमाना देहाय बमोजिम हुनेछ:

पूर्व ..... पश्चिम.....

उत्तर ..... दक्षिण .....

२. परिभाषा: विषय र प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस विधानमा,
  १. “संस्था” भन्नाले ..... टोल विकास संस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।
  २. “विधान” भन्नाले टोल विकास संस्थाको विधानलाई सम्झनु पर्दछ ।
  ३. “साधारण सभा” भन्नाले संस्थाको साधारण सदस्यको भेलालाई सम्झनु पर्दछ ।
  ४. “समिति” भन्नाले टोल विकास संस्थाको कार्यसमिति सम्झनु पर्दछ ।
  ५. “बैठक” भन्नाले संस्थाको संयुक्त वा छुट्टाछुट्टै बैठक सम्झनु पर्दछ ।
  ६. “पदाधिकारी” भन्नाले कार्यसमितिका अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष, सचिव र सदस्यलाई सम्झनु पर्दछ ।

३. संगठित संस्था हुने:

- क. संस्थाको आफ्नै छुट्टै छाप हुनेछ । साथै संस्थाले व्यक्ति सरह आफ्नो नामबाट कार्य गर्न सक्नेछ ।
- ख. संस्थाले चल-अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न सक्नेछ । तर संस्थाले आफ्नो अचल सम्पत्ति विक्रि गर्न भने पाउने छैन । संस्था विगठन भए सो संस्थाको सम्पूर्ण चल अचल सम्पत्ति गाउँपालिकामा हस्तान्तरण हुनेछ ।
४. संस्थाको उद्देश्यहरु: संस्थाको संस्थागत, सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि देहाय बमोजिमको उद्देश्य हुनेछ,
- क. टोल स्तरमा सक्षम र दिगो स्वायत्त संस्थाको विकास गर्ने ।
- ख. टोलका ब्यक्तिहरुको आयमा बृद्धि गर्ने कार्यक्रम संचालन गरी गरिबी न्यूनिकरणमा मद्दत पुऱ्याउने ।
- ग. स्थानीय स्तरको विकास प्रक्रियालाई दिगो र आत्मनिर्भर बनाउन स्थानीय स्तरको समुदायको ब्यक्तिहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा टेवा पुऱ्याउने ।
- घ. संस्थाहरुलाई सहभागितात्मक योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रक्रियामा सक्रिय सहभागित बनाउने ।
५. टोल विकास कार्य समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ:
- क. गाउँपालिकाको निश्चित भौगोलिक क्षेत्रभित्रका टोल तहमा रहेका घरपरिवारका सदस्यहरुबाट टोल विकास संस्थाको गठन गरिनेछ ।
- ख. पहिलो पटकका लागि टोल विकास संस्थाको व्यापक भेलाबाट अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, कोषाध्यक्ष, सचिव र आवश्यकता अनुसारको सदस्यहरु रहेको एक टोल विकास कार्य समिति गठन हुनेछ । दोश्रो पटकको हकमा यस्तो कार्य समिति साधारण सभाको सर्वसम्मत वा सो नभएमा बहुमतबाट पूर्णगठन हुनेछ । टोल विकास कार्य समितिको अवधि २ वर्षको हुनेछ । एकपटक अध्यक्ष, उपाध्यक्ष र सचिव भएको व्यक्ति पुनः सोहि पदमा लगतै दुई वर्षको अवधि व्यतित नभई निर्वाचित हुने छैन । कार्य समिति कम्तिमा ५० प्रतिशत सदस्यहरु र अध्यक्ष र कोषाध्यक्षहरु मध्ये कुनै एक जना अनिवार्य रुपमा महिला हुनुपर्नेछ ।

ग. टोल विकास संस्थाको गठन गर्दा सकेसम्म टोलका सम्पूर्ण घरधूरीलाई समेट्नुपर्दछ । यदि सो सम्भव नभए कम्तीमा ८० प्रतिशत घरधूरी सहभागी गराई टोल विकास संस्था गठन गरिनेछ । टोल विकास संस्थामा सहभागी भएका सदस्यहरूमध्ये कम्तीमा ५० प्रतिशत महिला आवद्ध गराउनुपर्नेछ ।

६. संस्थाको कार्यहरू:

टोल विकास संस्थाको कार्यहरू देहाय बमोजिम हुनेछन् ।

१. प्रत्येक टोल स्तरमा सम्भव भएसम्म सबै घरपरिवार सहभागी भएको टोल विकास संस्था गठन गर्ने ।
२. संस्थाको सदस्यहरूलाई उद्यमशिलता तर्फ अग्रसर गराउन आवश्यक पहल गर्ने सोहि बमोजिमको कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
३. टोलमा आईपरेको समस्याहरू समाधान गर्न एकअर्कामा भाईचारा सम्बन्ध कायम गरी सभ्य समाजको सृजना गर्ने ।
४. उपलब्ध श्रोतको समुचित परिचालन गर्दै टोलको समग्र विकासका लागि टोल विकास योजना बनाउने ।
५. एच.आइ.भी./एड्स, अशिक्षा, अन्धविश्वास, छाउपडी प्रथा, बाल विवाह वहु विवाह जस्ता सामाजिक समस्याका बारेमा सम्पूर्ण टोल विकास संस्थाको सदस्यहरूलाई चेतना अभिवृद्धि गर्ने ।
६. आफ्नो टोल तथा सार्वजनिक संस्थामा बृक्षारोपण गर्ने ।
७. आफ्नो वडा तथा टोललाई वातावरण मैत्री बनाउने विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
८. टोलमा बसोवास गर्ने बासिन्दाका बीचमा भवन निर्माण मापदण्ड, सामाजिक सुरक्षा भत्ता लगायतका सामाजिक सरोकारका विषयहरूमा विभिन्न चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
९. वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरूको टोलमा कार्यान्वयन गर्ने र गाउँपालिकालोई सूचक कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने ।
१०. आफ्नो टोल वस्तीलाई नमुना वस्तीको रूपमा विकास गर्न सहयोग गर्ने ।
११. हरित नगर, उज्यालो सहर, सफा शहर र सम्पन्न तथा सम्भ शहर स्थापना अभियानमा सहयोग गर्ने ।
१२. आफ्नो क्षेत्रमा भवन संहिता तथा मापदण्डको कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने ।
१३. पूर्ण साक्षर, पूर्ण खोप, पूर्ण घटना दर्ता आदी जग्गाको संरक्षणमा गाउँपालिकालाई सहयोग गर्ने ।
१४. टोलमा रहेको सार्वजनिक, पर्ति, ऐलानी आदी जग्गाको संरक्षणमा गाउँपालिकालोई सहयोग गर्ने ।

१५. संस्थाको अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष तथा सचिवको चयन सर्वसम्मतिमा वा सो नभएमा बहुमतमा गर्ने ।

१६. गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनमा सहयोग गर्ने ।

१७. गाउँपालिका संग भएको समझदारी अनुसारका अन्य कार्यहरू गर्ने ।

७. सदस्यता

संस्थाको सदस्यता देहाय बमोजिम हुनेछः

क. यस विधानको उद्देश्य बमोजिम संस्थाप्रति श्रद्धा र निष्ठा राखी विधानलाई स्वीकार गर्ने स्थानिय टोलबासी यस संस्थाको सदस्य हुनेछ ।

ख. सदस्य बन्ने इच्छुक नयाँ टोलबासीलाई संस्थाले तोकेबमोजिम संस्थामा दरखास्त दिएमा सदस्यता प्रदान गरिनेछ ।

८. सदस्यता नरहने: देहाय अवस्थामा सदस्य रहने छैन ।

क. सदस्यको मृत्यु भएमा ।

ख. सदस्यले दिएको सदस्यता परित्यागको लिखित निवेदन संस्थाले स्वीकृत गरेमा । तर संस्थाको निर्णय उपर चित्त नबुझेमा साधारण सभामा पेश गर्ने र साधारणसभाको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

ग. सदस्यता शुल्क नतिरेको वा संस्थाको निर्णय पालन नगरेमा संस्थाले निर्णय गरी सम्पूर्ण सदस्यलाई जानकारी गराएकामा ।

घ. संस्थालाई हानी नोक्सानी हुने कार्य गरेमा वा नैतिक पतन, आर्थिक अनियमितता वा भ्रष्टचार गरेको अभियोग प्रमाणित भई सजाय पाएको कारण देखाई संस्थाले सदस्यबाट हटाउने निर्णय गरेमा । तर सम्बन्धित सदस्यलाई सफाई दिने अवसरबाट बञ्चित गरिने छैन । यस सम्बन्धी अन्तिम निर्णय गर्ने अधिकार साधारण सभाको हुनेछ ।

ड. नेपालको प्रचलित कानुनको निषेध गरेको कार्य गरेमा ।

९. संस्था गठन एवं कार्य संचालन गर्ने विधि

संस्थाको गठन एवं कार्य संचालन विधि देहाय बमोजिम हुनेछः

क. निश्चित भौगोलिक क्षेत्रका व्यक्तिहरूको सर्वसम्मत निर्णयबाट टोलको क्षेत्र निक्यौल गरेपछि त्यस टोलभित्र बसोवास गर्ने अधिकांश घरधुरीहरूको उपस्थितिमा संस्था गठन गरिनेछ ।

ख. टोल विकास संस्था गठन गर्दा उपस्थित भएको व्यक्तिहरूले गरेको सर्वसम्मत निर्णयको आधारमा आधारमा एक – एक जना अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष र सचिव र अन्य घरधूरीहरू सदस्य हुनेछन् ।

ग. संस्थामा कम्तिमा ४० प्रतिशत महिला सदस्य हुनेछन् । अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष र सचिव मध्ये कम्तिमा १ जना महिला हुनेछ ।

१०. संस्थाको पदाधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार: संस्थाको पदाधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ:

क. अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार:

१. संस्थाको नियमित बैठक बोलाउने ।
२. बैठकको अध्यक्षता गरी बैठक संचालन गर्ने ।
३. बैठकमा अनुशासनको पालना गर्न लगाउने र छलफलका विषयहरू टिपोट गर्ने वा गर्न लगाउने
४. छलफल हुदा सबैको विचार संकलन गर्ने र सर्वसम्मत निर्णय गर्न पहल गर्ने ।
५. निर्णयहरू लागु गर्ने र गर्न लगाउने ।
६. सचिव र कोषाध्यक्षलाई आवश्यक अनुसार सहयोग पुऱ्याउने ।
७. संस्थाले आर्जन/प्राप्त गरेको नगद वा जिन्सी सामानहरूको सुरक्षाको प्रबन्ध मिलाउने ।
८. आवश्यक कार्यमा संस्थाको प्रतिनिधित्व गर्ने वा गराउने ।
९. विशेष बैठकहरूको आवश्यकता परेमा सबै सदस्यहरूको सहमतिमा बैठक बोलाउने ।

ख. संस्थाको सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार

१. अध्यक्षको आदेश अनुसार बैठक बोलाउने ।
२. अध्यक्षको अनुपस्थितीमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने ।
३. एक तिहाई सदस्यहरूले विशेष बैठकका लागि लिखित माग गरेमा विशेष बैठक बोलाउने
४. बैठक पुस्तिकामा उपस्थिती गराउने ।
५. छलफलको प्रस्तावहरू संकलन गरी बैठकमा पेश गर्ने र बैठकको निर्णय प्रमाणित गराउने ।
६. संस्थाको क्रियाकलापका बारेमा सदस्यलाई जानकारी गराउने ।
७. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

ग. संस्थाको कोषाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार

१. संस्थाले गरेको आर्थिक कारोबारको लेखा परिक्षण गराउने ।

२. बैकमा संयुक्त रुपमा खाता संचालन गर्ने ।
३. अन्य सदस्यहरु संग समन्वय राखी सहयोग लिने दिने ।
४. संस्थाको नगद र जिन्सी सामानको जिम्मा लिई सुरक्षण गर्ने ।
- घ. संस्थाको सदस्यहरुको काम, कर्तव्य र अधिकार
  १. गाउँपालिकासंग भएको साझेदारी पत्रमा उल्लेखित सर्त अनुसार गनुपर्ने कामहरु गर्ने ।
  २. संस्थाको हिसावकिताव चेक गर्ने ।
  ३. संस्थाका पदाधिकारीहरुले गरेका कामको मुल्याङ्कन नियमित रुपमा गर्ने ।
  ४. संस्था संचालनका लागि आवश्यकता अनुसार नीति बनाउन सहयोग गर्ने ।
  ५. बैठकमा उपस्थित भई प्रत्येक छलफलमा भाग लिने ।

११. साधारण सभाको गठन र कार्य प्रणाली: साधारण सभाको गठन र कार्य प्रणाली देहाय बमोजिम हुनेछ,

१. संस्थाको सम्पूर्ण सदस्यहरु रहेको एक साधारण-सभा हुनेछ ।
२. संस्थाको साधारण सभाको अध्यक्षता संस्थाको अध्यक्षले गर्नेछ । निजको अनुपस्थितीमा निजको सचिव र निजको पनि अनुपस्थितीमा संस्थाको जेष्ठ सदस्यले गर्नेछ ।
३. साधारणसभा संस्थाको सर्वोच्च निकाय हुनेछ ।

१२. साधारण सभाको काम, कर्तव्य र अधिकार: साधारण सभाको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ,

१. संस्थाको साधारण सभाको सल्लाह प्राप्त गर्न उचित देखी पेस भएका विषयमा सल्लाह दिने,
२. लेखापरीक्षक नियुक्ति गर्ने ।
३. संस्थाको लेखापरीक्षकको प्रतिवेदन पारित गर्ने ।
४. कार्य समितिलाई अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने ।
५. कार्य समितिलाई अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने ।
६. कार्य समिति सम्बन्धमा भएका उजुरी पुनरावेदन सुन्ने र निर्णय दिने ।
७. संस्थाको विधान संशोधन गर्ने ।
८. आवश्यकता अनुसार सल्लाहको मनोनयन गर्ने ।

९. संस्थाको वार्षिक कार्ययोजना स्वीकृत गर्ने ।

१३.

१. आर्थिक व्यवस्था संस्थाको देहाय बमोजिम आर्थिक स्रोत हुनेछ ।

क. सदस्यता बाट प्राप्त शुल्क ।

ख. सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाबाट प्राप्त हुने अनुदान ।

ग. संस्थाको कृयाकलापको सिलसिलामा प्राप्त हुने आय वा पुरस्कार ।

घ. अन्य आम्दानी ।

२. प्रत्येक असार मसान्तमा लेखा तयार गरी परीक्षण पश्चात विवरण साधारणसभामा प्रस्तुत गर्ने जिम्मेवारी संस्थाको हुनेछ ।

३. संस्थाको नाममा प्राप्त वा खरीद चल-अचल सम्पतिको परिचालन र प्रयोग तोकीए बमोजिम हुनेछ ।

१४. कार्यसमिति तथा पदाधिकारीको राजीनामा:

१. समितिका सदस्यहरूले आफ्नो पदबाट राजीनामा दिन चाहेमा अध्यक्ष समक्ष दिन सक्नेछन ।

२. अध्यक्षले आफ्नो राजीनामा सचिव मार्फत संस्थाको बैठकमा पेश गर्नुपर्नेछ र सो उपर संस्थाले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

१५. कार्य समितिलाई अविस्वासको प्रस्ताव कार्य समितिका अध्यक्ष एवं पदाधिकारीहरू उपर अविस्वास लगे यथोचित कारण देखाई संस्थाका ६०% सदस्यहरूले विशेष साधारणसभा राखी अविस्वासको प्रस्ताव पेश गर्न सक्नेछ। अविस्वासको प्रस्ताव उपर छलफलगरी हुने निर्णयमा बहुमतलाई भन्दा सर्वसहमत लाई बढी जोड दिईनेछ ।

१६. विविध

१. विधान संशोधन गर्नुपर्ने भएमा कार्य समितिले स्वीकृत गरेपछि साधारणसभामा पेश गरिनेछ । साधारण सभामा उपस्थित सदस्यहरूको दुईतिहाई बहुमतले विधान संशोधन हुनेछ ।

२. प्रचलित ऐन, नियमहरूसंग बाझिएका बुंदाहरू बाझिएको हदसम्म स्वतः खारेज हुनेछ ।